

Samhällsomvandlingen i Malmberget

– En studie om hur människor upplever och agerar i en samhällsomvandling

The social transformation in Malmberget

– A study of how people experience and act in a social transformation

Joakim Menjivar Dominguez

Samhällsomvandlingen i Malmberget

- En studie om hur människor upplever och agerar i en samhällsomvandling

The social transformation in Malmberget

- A study of how people experience and act in a social transformation

Joakim Menjivar Dominguez

Handledare: Carina Green, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land

Examinator: Örjan Bartholdson, Sveriges Lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land

Biträdande examinator: Katarina Landström, Sveriges Lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land

Omfattning: 30 hp

Nivå: Avancerad nivå, A1E

Kurstitel: Självständigt arbete i landsbygdsutveckling

Kurskod: EX0797

Kursansvarig institution: Institutionen för stad och land

Program/Utbildning: Agronomprogrammet - landsbygdsutveckling

Utgivningsort: Uppsala

Publiceringsår: 2020

Omslagsbild: Staty på ren inom ett friluftsområde i Malmberget. Fotograf: Joakim Menjivar Dominguez

Upphovsrätt: Samtliga bilder i arbetet publiceras med tillstånd från upphovsrättsinnehavaren

Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Malmberget, samhällsomvandling, prekaritet, handlingsutrymme, makt, LKAB, Gällivare

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land

Sammanfattning

Denna studie undersöker den upplevda bekymmersamheten och oron människor uttrycker när de är med om en samhällsomvandling. I Gällivare kommun pågår en samhällsomvandling på grund av ett hål i marken som uppstod efter många år av gruvindustri vid Malmberget. Gropen som kallas för Kaptensgropen har vuxit sig större med åren och är idag en fara för de som bor i området eftersom den växer. Kaptensgropen delar Malmberget i två delar och har resulterat i att LKAB tvingats evakuera större delen av orten fram till år 2032. Omvandlingen i Malmberget har pågått sedan 1950-talet men fick ett avtal 2012 som kommunen skrev under tillsammans med gruvbolaget för avveckling- och utvecklingsprocessen. Processerna som definieras i avtalet ska konkretisera de involverades uppgifter och krav för att underlätta förflyttningen av alla människor. Att bo och leva i Malmberget under en pågående evakuering som sträcker sig över många år är en unik bostadssituation. Många uttrycker oro i att bo vid sin barndomsort och se hur den rivs med åren. Samtidigt vet sällan människor hur den nya bostadssituationen ser ut efter deras personliga evakuering. Alla som bor i Malmberget idag kommer att förhandla med LKAB om sin bostad för att komma fram till en ny bostadsform. En stor del av Malmbergets lokalinvanare har redan placerats i nya bostäder av olika former fördelat runtom Gällivare. Bostadssituationen är unik eftersom bara Kiruna kommun, som också genomgår en omvandlingsprocess, till viss del kan jämföras med Malmberget.

Nyckelord: Malmberget, samhällsomvandling, prekaritet, handlingsutrymme, makt, LKAB, Gällivare

Abstract

This study examines the perceived worry and concern people express during a social transformation. In Gällivare municipality, there is an ongoing social transformation that is, caused by a pit hole that arose after many years of mining. The pit hole, called the Kaptensgropen (Captain's Pit), has grown larger over the years and is today a danger to those living in the area as it grows. Today Kaptensgropen divides the town into two parts and has resulted in LKAB being forced to evacuate most of the town before 2032. The transformation in Malmberget has been going on since the 1950's but obtained an agreement in 2012 which the municipality signed together with the mining company for decommissioning and development of the transformation process. The processes defined in the agreement shall specify the tasks and requirements of the parties involved to facilitate the moving of all people. Living in Malmberget during an ongoing evacuation that extend over many years is a unique housing situation. Many express their concern with living in their childhood town and seeing how it is gradually torn down. At the same time, people rarely know what their personal new housing situation looks like after their own personal evacuation. Everyone who lives in Malmberget today will negotiate with LKAB about their housing to disembark on a new type of housing. A large part of Malmberget's residents have already been placed in new housing in various forms distributed around Gällivare city. The housing situation is unique because only Kiruna municipality, which also undergoes a similar transformation process, can to a certain extent be compared to it.

Nyckelord: Malmberget, social transformation, precariousness, power, LKAB, Gällivare

Tack

Jag vill rikta ett stort tack till de tre intervjuade personerna, LKAB och MAIF, för att ni ställt upp i studien. Utan er hade inte denna studie varit möjlig att konstruera. Min handledare Carina Green, mina lärare från min utbildning och klasskamrater, ska också ha ett stort tack för vägledning och stöttning.

Innehållsförteckning

Tack

1	Inledning	5
1.1	Syfte & frågeställningar	6
1.2	Disposition	7
1.3	Analytiska begrepp	7
2	Metod	10
2.1	Informanter & observationer	11
2.2	Avgränsning	12
3	”Vem ska stå för lilla mig?”	13
3.1	Att sticka ut hakan	13
3.2	Otryggheten i en omvandling	15
3.3	Oklara lagmedlemmar	18
4	Intervention	22
4.1	Prioriterad	22
4.2	Medial slagkraft	24
4.3	Att stå på sig	25
5	Konsten att förhandla	28
5.1	Förhandlingsmoment	28
5.2	En annan sida av myntet	30
5.3	Generositet	32
5.4	Är gräset alltid grönare på andra sidan?	34
6	Summering	36

Källor

1 Inledning

En snörik tisdag i oktober besöker jag det som kallas ”stan” för den som växt upp i Malmberget. Den bitiga vinden som får snöflingorna att vandra länge innan de hittar marken skapar en obeskrivlig känsla av dramatik. Ett centrum som till största delen evakuerats och idag står tomt på butiker och boende. Känslan av tomhet bryts snabbt när jag inser att jag inte är ensam om att vara turisten med kameran i högsta hugg. Efter några korta ordbyten får jag lära mig att resterande kameraentusiaster är uppväxta på platsen de idag fotograferar för minnets skull, då allt ska rivas inom kort. Turist i ett centrum de själva växt upp i. Vid en första hälsning är jag en av dem tills de förstår på min dialekt att jag kommer långt ifrån. Intresset är starkt för studiens syfte och jag överrumplas av historierna fyllda med anekdoter kopplade till platserna som fotograferas. Efter en kortare stund förstår jag att det inte är ovanligt att hänga på staketet och titta in mot Kaptensgropen som delat orten i två delar. En grop som växt sig större med åren och idag är en symbol för den samhällsomvandling som pågår. Den passerande trafiken domineras av jourbilar från verkstäder, byggföretag och lastbilar. Majoriteten ser ut att ha ärenden bakom staketet eller i Gällivare.

Malmberget ligger inte långt från centralorten Gällivare. En kommun med unik historia av gruvindustri som sakta men säkert närmat sig stadens yttre kanter. Gruvindustrin som ligger norr om staden har succesivt tvingats evakuera människorna från orten Malmberget som skiljer Gällivare från gruvan. Idag har många fått en djupare insyn i Malmberget genom media sedan 2012 när ett avgörande avtal skrevs under mellan Luossavaara Kiirunavaara AB (LKAB) och Gällivare kommun för något som kommer att kallas för samhällsomvandling.

Samhällsomvandlingen i Malmberget är ett projekt som sträcker sig över många år där den centrala uppgiften består av att förflytta större delen av invånarna. LKAB benämner omvandlingsprocessen som en ”utveckling parallellt med avveckling” som till stor del berör infrastrukturens förändringar över tid. Omvandlingsprocessen har sakta men successivt pågått sedan 50-talet med kontinuerlig förflyttning av människor på grund av komplikationer som uppstått likt dagens Kaptensgrop, som

växer sig närmare bostadshusen. Dock har processen fått ett avtal 2012 med förhållningsregler, ansvarsområden och förpliktigande ersättningar. En omvandlingsprocess som onekligen sätter spår i de människor som påverkas. Historierna jag får höra under min vistelse i Malmberget berättar många gånger om en bekymmersam vardag och en ofrivillig förflyttning. I denna undersökning kommer oro och bekymmersamhet att undersökas hos några av de som påverkas av omvandlingen, för att sedan förklara konsekvenserna hos de intervjuade som bor eller har bott i Malmberget.

Under en vecka träffar jag människor i Gällivare kommun som delar med sig av sina erfarenheter och upplevelser. En brist på tidigare forskning kring Malmberget som ort gör att jag får förlita mig på liknande fall, där människor tvångsförflyttats på grund av gruvindustrin, böcker, historier och hoppas på så många olika möten som möjligt för insamlingen av empiri.

I denna studie får läsaren ta del av erfarenheter, uppfattningar, historier och perspektiv som alla intervjuade personer delat med sig av. I ett unikt fall som detta finns det motsättningar från olika håll i samhället. Människor som har olika boendeformer, livssituationer, ekonomiska förutsättningar, företag i olika storlek och föreningar, som alla är sårbara till viss grad. Ett komplext samhällsprojekt där det kan låta omöjligt att få alla pusselbitar på plats. Eftersom detta inte ska ske över en natt ökar komplexiteten för att hålla en kontinuerlig hastighet för det som LKAB kallar ”utveckling parallellt med avveckling”.

1.1 Syfte & frågeställningar

Syftet med studien är att undersöka hur människor upplever de förflyttningar som sker i Malmberget på grund av gruvverksamheten. Betoningen ligger på hur människor uppfattar de maktrelationer som existerar mellan olika aktörer, hur de beskriver sitt handlingsutrymme och uttrycker sin bekymmersamhet inför flytten.

Med det uttalade syftet har följande frågeställningar grundats:

- Hur visar sig den upplevda prekariteten för privatpersoner i Malmberget?
- Hur uttrycks och förstås maktrelationer i relation till prekariteten?
- Hur uttrycker och förstår berörda parter sitt handlingsutrymme, sina förutsättningar och verktyg de upplever sig ha till sitt förfogande?

1.2 Disposition

Uppsatsens upplägg kräver insyn i begrepp, syfte och frågeställning för förståelsen i kommande diskussionskapitel. Dock kommer först ett kapitel som presenterar de förklarande begreppen, följt av ett redovisande metodkapitel som berättar om tillvägagångssättet för undersökningen. Alla privatpersoner jag varit i kontakt med kommer att refereras till som privatpersoner, villaägare och husägare. Däremot kommer MAIF och LKAB endast att refereras till som informant.

För att konkretisera upplägget kommer diskussionsdelarna efter metodkapitlet och de kommer följa de steg som krävs för att uppnå syftet samt svara på studiens frågeställningar. Ordningen för diskussionskapitlen är även indelad på ett sätt som gör det enklare för läsaren att förstå bakgrunderna och kontexten till problematiken jag diskuterar. Således är inte diskussionsdelarna indelade i en kronologisk ordning då flera av de ämnen jag lyfter skulle vara utmanande att förstå vid avsaknad av sakkunnighet eller kontext.

Vid en första anblick finns ett utgångsläge där prekariteten förklarar förutsättningar och utgångsläget till följande kapitel och diskussioner. Det vill säga att deltagarantalet diskuteras och läsaren får en första konkret insikt i evakueringsarbetet för privatpersoner som äger en villa. I det andra diskussionskapitlet kommer olika perspektiv att ges för den pågående evakueringen inorporerat med handlingsutrymmet. Det tredje diskussionskapitlet låter maktrelationerna visa sig som ett resultat av hur de uttrycks i relation med det upplevda handlingsutrymmet. Förhandlingsmomentet diskuteras djupare och även här behandlas olika perspektiv till förhandlingarna som visat sig vara en central sakfråga i omvandlingen.

De empiriska delarna i studien kommer att integreras med min teoretiska diskussion samt analys och kommer där med inte att delas upp avskilt. Avslutningsvis kommer en summering för hela undersökningen.

1.3 Analytiska begrepp

I denna del kommer de analytiska verktygen att presenteras. Det är främst tre förklarande begrepp som kommer att användas genom studien: prekaritet, makt och handlingsutrymme.

Prekaritet (precariousness) är ett begrepp och en teori som Judith Butler använder sig av i sin bok "Krigets ramar: när är livet sörjbart?" (Butler, 2009). Butler är en amerikansk professor, filosof och genusteoretiker inom litteraturvetenskap och retorik. Butler använder prekaritet som ett begrepp för att förklara bekymmersamhet som en förutsättning för motstånd och liv. Därför argumenterar hon för att prekaritet är ett begrepp som kopplas direkt till livet i stort

oavsett sammanhang. Hon menar även att basala saker som samhällen och organisationer inte skulle behövas idag om det inte fanns prekaritet. "Prekaritet" används ibland inom klassanalyser eller politisering av kapitalism och klassfrågor (Guy, 2013). En mer politiskt igenkännbar användning kopplar begreppet till svåra, försämrade och/eller dåliga anställningsförhållanden, vilket i sin tur leder till socioekonomiska osäkerheter på grund av en osäker privatekonomi (Guy, 2013). Gällivare kommun har en av Sveriges lägsta arbetslöshet (Gällivare kommun, 2017) och kan på det sättet inte jämföras med prekära upplevelser som beskrivs i denna studie. Studien använder sig av prekaritet enligt Butlers definition. Teorin syftar till att förklara ett bekymmersamt, osäkert, sårbart och ovisst levnadstillstånd. Butler definierar prekaritet som en teori som påvisar en osäkerhet och bekymmersamhet genom sårbarhet i det vardagliga livet (Butler, 2009). Hon ser prekaritet som ett tillstånd i livet oberoende av arbetssituationen. Med den definitionen kan livets osäkerheter, bekymmer och sårbarheter diskuteras oberoende av inkomstkällan eller den socioekonomiska situationen. Det Butler diskuterar vidare är att denna upplevda bekymmersamhet kan forma oss till att söka stöd hos medsinnade och att vi bekymrar oss för varandra. Framför allt sker detta med de som uppfattas vara likasinnade i sin prekära levnadssituation. Vid ageranden för att motverka det som orsakar prekariteten diskuterar Butler vad hon kallar för *interventioner*. Det är ett en handling för att motverka den/det som uppfattas vara grunden till prekariteten. Handlingen utförs med förhoppningen om att den/det som orsakar prekariteten istället agerar på ett sätt som inte ökar eller stärker oros känslan. Akten av interventioner är med andra ord det Butler förklarar som icke-våld eller social olydnad. Ett slags indirekt motstånd för att motverka prekariteten men som inte direkt löser problematiken till det som orsakar den. I Malmberget förekommer inte direkt civil olydnad eller icke-våldshandlingar. Däremot kan Butlers idé om interventionernas syfte hjälpa oss att förstå hur människor angriper känslan av prekaritet. Det vill säga att interventionerna ser annorlunda ut i denna undersökning men har samma mål som i Butlers användning av interventioner. Det Butler inte diskuterar är andra alternativa vägar att gå för en intervention förutom den nämnda civila olydnaden och icke-våldet. I den här studien visar sig interventionerna i form av andra handlingar som syftar till att hjälpsamhet eller solidaritet mellan människor.

Makt har beforskats ur flera perspektiv, dock används Foucaults perspektiv i denna studie. Foucault menar att makt inte fungerar genom våld, dominans eller absolut tvång. Den är snarare verksam när den lockar, leder, förför, underlättar, försvårar eller förbjuder vissa handlingar. Befolkningskontroll och beteendestyrning är exempel på hur makt kan manifestera sig (Foucault, 1980 se Engdahl & Larsson, 2011, s.113). Foucault menar att makten är något som finns mellan två olika aktörer. Den existerar i relationen mellan parterna och när den

uttrycker sig i handling. När makten aktivt utövas i relationerna mellan parterna kan det leda till underordning och/eller förtryck. För att tolka maktrelationerna är det viktigt att parterna är väl definierade som grupper eller individer för att analysera maktutövningen. Exempelvis individer som privatpersoner, företag eller staten samt grupper med definierade intressen (Foucault i Winther & Jorgensen, 2000, s.20–21). Makten enligt Foucault (Foucault i Winther & Jorgensen, 2000, s.20–21) är inget som direkt utövas av någon/något utan är snarare produkten av maktutövningen. Utövningen kan sedan i sin tur definieras på olika sätt som kunskap, diskurser eller subjektivitet. Makten kan därför argumenteras vara en produkt då det anses vara en konsekvens av maktutövningen, men kan också ses som begränsningen som utövningen kan resultera i (Foucault i Winther & Jorgensen, 2000, s.20–21). Sammanfattningsvis är inte makt något individer ”besitter”, utan förstås genom hur det uttrycks.

Handlingsutrymme är ett begrepp inom strukturerings teorin som används för att analysera de upplevda möjligheterna inom det utrymme individer har att förverkliga viljor och ambitioner (Månson, 2007). Eftersom studien har prekaritet och makt som grundläggande begrepp är handlingsutrymmet en hjälp för att vidare analysera de möjligheter som olika individer upplever sig ha att agera och verka inom. Anthony Giddens (Giddens, 1979) menar att handlingsutrymmet är det spelrummet som individerna upplever sig ha att handla inom och ett utrymme som kan skapas av handlingarna. I studien finns med andra ord en önskan om att utöka sitt handlingsutrymme i vissa lägen eftersom det kan gynna en i ett senare skede. Med begreppet konkretiseras de önskade handlingarna människorna vill utföra i relation till omgivande upplevda strukturella begränsningar som samhällsomvandlingen medför (Giddens, 1979). Inom det handlingsutrymmet finns en aktör som agerar efter det utrymme den upplever sig ha genom, vad Giddens kallar, agens. Aktörskapet är agensen och definierar själva agerandet. Med andra ord har en aktör en viss agens beroende på saker som samhällsstrukturer, kulturella föreställningar och maktordningar (Giddens, 1979).

2 Metod

Denna studie är främst en kvalitativ intervjustudie samt litteraturstudie. Intervjustudien grundar sig i att det har varit avgörande att få intervjua privatpersoner och andra berörda av samhällsomvandlingen, för att förstå informanternas upplevda prekaritet, handlingsutrymme och hur maktrelationerna uttrycks. Även ostrukturerade intervjuer gjordes under observationerna vid oplanerade möten med människor, då det fanns starka viljor att spontant diskutera sakfrågan på allmänna platser. Med ett fenomenologiskt förhållningssätt kommer jag lyfta det jag valt att kalla upplevd prekaritet, eftersom studien handlar om att förstå sociala fenomen utifrån informanternas perspektiv (Kvale & Brinkmann, 2014). Informanternas upplevda vardag har varit avgörande för insamlingen av empiri, eftersom det inte varit möjligt att införskaffa det materialet genom enbart litteraturstudie. De frågor som konstruerades i ett förstadium var utformade genom mina föraningar och inläsning tack vare litteraturstudien (Kvale & Brinkmann, 2014). Valet att använda mig av semistrukturerade intervjuer grundar sig i att det finns för lite litteratur att förlita sig på för att samla empiri kring ämnet. Således kunde intervjuerna likna ett samtal många gånger och följdfrågorna kunde anpassas efter svar och intresse (Bryman, 2018).

Litteraturstudien kretsar kring de teorier och begrepp jag valt för att analysera och förklara empirin (Teorell & Svensson, 2007). Litteraturstudien stäcker sig även till de studentarbeten och uppsatser som varit tillgängliga för inspiration och insyn. Avtalet som skrevs mellan Gällivare Kommun och LKAB ingår också till den inläsning som gjordes inför intervjuerna. Litteraturstudien har varit en genomgång, enkelt beskrivet, för det som krävs för att få ökad förståelse för de olika parametrar som samhällsomvandlingen innebär.

2.1 Informanter & observationer

För att skapa en bra grund för legitimitet och validitet har ett medvetet val gjorts för att få en överrepresentation av privatpersoner. Eftersom analysverktygen utgår från deras upplevda situation har det kontaktats tolv privatpersoner, varav tre ställde upp. Den procentuellt låga representationen av informanter diskuteras i ett senare skede av studien. Tre företag och organisationer av olika kategorier har kontaktats med resultatet av att en förening ställde upp, Malmbergets allmänna idrottsförening (MAIF). Utöver de som direkt påverkas av samhällsomvandlingen har jag kontaktat LKAB som också ställde upp på en intervju.

De tre privatpersonerna har valt att förbli anonyma. De är 29, 56 och 62 år. Två bor inom det som kallas för evakueringsområdet och den tredje bor i det nya bostadsområdet, Repisvaara, dit en stor del av människorna förflyttats från Malmberget. De har alla tre bott större delen av sina liv i Malmberget. Två av intervjuerna genomfördes hemma hos privatpersonerna i Malmberget. Den tredje tog plats utanför den gamla bostaden då personen flyttat. Malmbergets allmänna idrottsförening intervjuades i deras föreningshus. LKAB intervjuades i ett av deras kontor i Kiruna.

Utöver semistrukturerade intervjuer med informanter har delar av studien gjorts genom observationer, men också genom spontana oplanerade möten med människor, även kallat ostrukturerade intervjuer. Observationerna har varit till stor nytta vid exempelvis Malmbergets centrum där passerande människor visade intresse för min nyfikenhet och sin önskan att berätta om sig själva. Syftet med observationerna var att få en inblick i beteendet och känslan av det evakuerade områdena. Observationer kan göras på olika sätt men är främst ett komplement till de intervjuer som gjordes. Det har framför allt varit passivt då jag inte deltagit i några möten med exempelvis bostadsrättsföreningar (Teorell & Svensson, 2007). Vid observationerna har det fotograferats rikligt för min personliga förståelse för olika platser som informanterna många gånger refererade till vid intervjuerna. Detta ger en ökad förståelse för var gränser går när informanter hänvisar till olika angränsande bostadsområden. Jag har vistats i många av områdena som kopplas till samhällsomvandlingen större delen av dygnet, under de dagar jag besökte Gällivare kommun, för att få insikt i hur den fysiska delen av omvandlingen tar sig i uttryck. Exempelvis gjordes observationer vid Reepisvaara som är ett bostadsområde med nybyggda hus med huvudsakligen personer från Malmberget. Jag besökte även friluftsområdet vid Malmberget, Gällivare centrum och bostadsområdet Solbacken. En stor del av de hus som anses vara kulturbyggnader har flyttats till Solbacken i Koskullskulle som ligger strax utanför Gällivare centralort.

2.2 Avgränsning

Studien har avgränsats på flera sätt för att uppfylla sitt uttalade syfte. Eftersom syftet fokuserar på individernas handlingsutrymme, de involverades upplevelser kring maktuttryck, och den upplevda prekariteten har en sortering genomförts. Ett moment som avgränsats för att forma en studie i önskad storlek har varit de privatekonomiska fördjupningarna kring individer med olika förutsättningar. Med olika förutsättningar menar jag de privatpersoner som exempelvis bor i hyresrätt kontra bostadsrätt, villa eller liknande. Även invägande av civilståndet är relevant diskussionsområde då familjer i hyresrätt kan ha stora ekonomiska skillnader med pensionerade ensamstående. De privatekonomiska skillnaderna kan argumenteras vara en grund i hur människor upplever sin vardag i Malmberget. Dock är den främsta anledningen till avgränsningen att en fördjupning inom området skulle kräva fler intervjuer som representerar fler typer av bostadsformer och civilstånd.

Då kommunen inte haft möjlighet att ställa upp som informant har det påverkat utformningen av studien. En intervju med Gällivare kommun hade givit djupare insikt kring deras arbete med samhällsomvandlingen. Kommunen är en tämligen viktig aktör i samhällsomvandlingen eftersom de är en av parterna som skrivit under avtalet för samhällsomvandlingen. Dock påverkar inte deras frånvaro i studien hur de intervjuade privatpersonerna uttryckt sina upplevelser som berör kommunen.

Studien kommer inte heller att resonera kring vad lagstiftning säger om förhandlingsmomentet när boende i Malmberget evakueras. Eftersom alla har olika ekonomiska utgångspunkter oavsett boendeform och olika förutsättningar vid förhandlingsmomentet baserat på boendeformen, blir det för stort område att konkretisera och göra relevant för studiens syfte. Dock är det relevant för uppsatsens syfte att framföra berättelser om när privatpersoner känt sig illa behandlade då den ersättning som erbjudits uppfattats som alltför reducerad.

Vid flertalet av intervjuerna där LKAB nämns framkommer konspiratoriska historier kring jäv, eftersom det finns en uppfattning om att samhällsomvandlare på LKAB har privata kontakter som bor kvar i Malmberget. Genom de privata kontakterna flödar information som motsäger både stora och små saker som LKAB meddelar allmänheten och håller tillbaka. Diskussionen är relevant i det syftet att det hjälper att förstå den uppfattning som boende har av LKAB. Dock är jäv en allvarlig anklagelse och jag har därmed undvikit att fördjupa mig i sanningshalten i dessa påståenden, då det hamnar för långt från relevant diskussionsmaterial i besvarandet av frågeställningarna eller uppfyllandet av syftet med studien. Berättelserna om jäv används snarare som ett uttryck för prekaritet och upplevelser av en osymmetrisk maktordning.

3 ”Vem ska stå för lilla mig?”

I detta kapitel diskuteras och analyseras det låga deltagarantalet samt de som valt att avstå från att ställa upp på en intervju. Evakueringsprocessen presenteras följt av den oro och bekymmersamhet som människor känt inför flytten. Avslutningsvis diskuteras och analyseras inställningar till flytten, omvandlingen och hur det påverkar relationen mellan de olika aktörerna och deras handlingsutrymme.

3.1 Att sticka ut hakan

Jag kontaktade tolv privatpersoner som antingen bor kvar i Malmberget eller har flyttat till ett av de nya bostadsområdena i Gällivare kommun. Av dessa tolv ställde endast tre personer upp. De som tog sig tiden att svara, men säger sig inte vilja eller kunna ställa upp, hade en sak gemensamt, nämligen att de arbetar själva eller har en partner som arbetar hos LKAB. De menade att eftersom de bor i Malmberget och/eller jobbar hos LKAB är de alltför beroende av dem. De var rädda att LKAB eller företaget som värderar bostaden ska få reda på vad de har sagt. Jag förklarar konkret att alla som deltar i en intervju är anonyma. Men på grund av skäl som liknar rädsla för ryktesspridning tackade 75% nej till att ställa upp i en intervju. Detta är den bekymmersamma vardag många anser sig själva leva i. Bekymmersamheten och den upplevda maktordningen inför LKAB synliggörs när människor inte känner talfrihet av rädsla. Med andra ord blir maktuttrycket som Foucault (Foucault i Winther & Jorgensen, 2000, s.20–21) beskriver, som ett uttryck i handlingen där människor avstår från uttalanden av rädsla för konsekvenserna. Det i sin tur blir ett hinder i handlingsutrymmet.

Prekariteten är en upplevelse som kan beskrivas som en bekymmersam vardag och utspelar sig på ett sätt som skapar en rädsla för att ta risken att gå miste om handlingsutrymme. Människor med en prekär vardag är sårbara i flera avseenden som exempelvis anställningsförhållande men kanske framförallt att de fortfarande bor kvar och på det sättet är, som många uttrycker, ”beroende” av LKAB. Ett maktperspektiv uttrycker sig tydligt i hur de jag kontaktar känner inför gruvbolaget. Maktperspektivet framstår inom relationen mellan parterna och blir som tidigare nämnt konkret när den uttrycker sig genom handling. Det vill säga att handlingens uttryck blir att avstå från att bli intervjuade. Jag vill därför argumentera för att handlingen är en försiktighetsåtgärd, argumenterbart grundat i rädsla. Det går även att dra parallellen till Butlers (2009) koppling till att en prekär situation leder till ett behov att ta hand om varandra. Kopplingen görs genom att en prekär upplevelse kring livssituationen har tendenser att utveckla aktsamhet om likasinnade. Att inte hänga ut andra, som i detta fall, sin livspartner. Det finns en rädsla för att

konsekvenserna vid ett negativt uttalande om sin arbetsgivare, eller förhandlingsprocessen, skulle leda till en förvärrad livssituation. Jag vill även argumentera för en koppling mellan upplevd prekaritet och förhindrat handlingsutrymme i detta fall. Eftersom prekariteten är en grundläggande känsla av bekymmersamhet, är känslan av att ha en begränsad talfrihet synlig genom försiktighetsåtgärder, som med andra ord kan förklaras som ett hindrande av handlingsutrymmet.

Relationen mellan LKAB och de som bor kvar kan liknas med en maktordning där lokalbefolkningen inte har mycket möjligheter att påverka sin vardag på grund av företaget. Det finns en rädsla för att LKAB ska utöva repressalier ifall privatpersonernas tyckanden kring deras verksamhet blir kända. Dock menar informanten hos LKAB att det finns en uppfattning om att människor höjde rösten tidigt med olika missnöjen kort efter att avtalat undertecknades. En röst informanten kommenterade på följande sätt då gruvbolaget inte hade samma ersättningsregler de har idag.

LKAB: Egentligen tror jag att en majoritet av de som gick ihop och bildade en överklagan var småhusägare på östra sidan. Både i det östra och det södra området. Man ska komma ihåg att när avtalet tecknades hade inte LKAB de ersättningsregler vi har idag. Vi jobbade då företrädesvis med vad minerallagen säger. Förenklat kan man säga att minerallagen bygger mycket utifrån att man startar upp en gruva på rå mark eller en skog eller likande. Inte att bryta vid ett bostadsområde. En annan del till överklagan var nog att man var orolig och att man tyckte kommunen inte hade ställt tillräckligt kraftiga garantier för att gruvbolaget skulle ta ansvar för alla som skulle flyttas.

Samtidigt finns det en bild hos gruvbolaget att media på ett onyanserat sätt tagit privatpersonernas parti i många frågor som rör samhällsomvandlingen. Informanten hos LKAB hänvisar vidare till en SIFO-undersökning som ett stöd för sitt uttalande som visar att 80 procent tycker de är en bra arbetsgivare, samt att 67 procent kan tänka sig arbeta hos dem. Vid undersökningen har de ringt upp 1000 personer i Gällivare kommun.

Sammanfattningsvis finns det prekära situationer i Malmberget som i sin tur ger upphov till uttryck av både begränsat handlingsutrymme och varsamhet om varandras sårbara situation. Även relationen mellan lokalbefolkningen och LKAB visar på en känsla av ojämlika maktförhållanden genom handlingar av försiktighetsåtgärder, som att avböja från att delta i studien. Min uppfattning av rädslan många beskriver för repressalier från gruvbolaget kan argumenteras vara uttryck för den ojämlika maktrelationen de upplever sig ha med gruvbolaget. En upplevelse jag återkommer till i kommande diskussion.

Det finns en sårbarhets känsla hos de som bor i Malmberget och som är beroende av LKAB genom sin bostad. De jag lyckats få intervju med frågar mig flertalet gånger under intervjuerna om de är anonyma. Även här uppfattas rädsla och uttryck för försiktighetsåtgärder som ska ytterligare försäkra deras anonymitet. Försiktighetsåtgärden är grundad i den bekymmersamma vardag som jag diskuterade tidigare, men också i sårbarhets känslan. Privatpersonerna anser sig själva ta en risk genom att ställa upp i en intervju där de inte är säkra på hur deras ord kommer hanteras i ett senare skede och/eller om det når LKAB. Det verkar finnas en känsla för, att de senare kan bli offer för repressalier. Inga direkt konkreta exempel ges av repressalier, däremot drivs en diskussion angående åtstramade möjligheter i sin förhandlingsprocess kring den nya bostaden, som kan argumenteras vara en typ av repressalie. Detta är en diskussion jag återkommer till senare i studien. Deras anonymitet och etik kring kvalitativa studier förklaras innan mötesituationen och påminns sedan åter igen innan intervjun startar. Utöver det kom ytterligare frågor kring deras anonymitet.

LKAB är som tidigare nämnt den potentiella maktutövaren oavsett vem jag frågar av privatpersonerna. Två av privatpersonerna bor kvar i Malmberget och skulle inte vilja hamna på kant med LKAB eftersom de menar att beroendet av bolaget sträcker sig fram till det att förhandlingarna om sin nya bostad är fullbordade. För att konkretisera grunden till rädslan, är de rädda att de inte ska bli erbjudna alternativ som är rimliga vid flytten. Den tredje informanten har redan flyttat och berättar att så fort hen fått nyckeln till den nya bostaden finns ingen kontakt med LKAB längre och de är ute ur bilden. Även om informanten då logiskt nog inte bör känna sig rädd eller sårbar över att uttrycka sig om LKAB har hen bekanta som bor kvar i Malmberget vilket påpekas, och därför är noggrann med sin försiktighetsåtgärd. Dessutom är även denna försiktighetsåtgärd för beskyddandet av de bekantas handlingsutrymme. Det finns med andra ord en omtanke för de som tillhör gruppen hen själv identifierar sig med i längre utsträckning än sin livspartner. Beskyddandet sträcker sig alltså längre än de närmsta som anses tillhöra sin familj. Även här är det möjligt att använda sig av maktperspektivet som uttrycker sig när privatpersonerna upprepat försäkrar sin anonymitet. Upprepningen är argumenterbart grundad i rädslan, som i sin tur är uttrycket för upplevelsen av att vara utsatt för ett ojämlikt maktförhållande. Således är handlingen åter uttrycket av rädsla inför LKAB och varsamheten för varandra som anses likasinnade.

3.2 Otryggheten i en omvandling

När människor som bor i en egenägd villa ska förflyttas från Malmberget ser det oftast ut på följande sätt enligt privatpersonerna. Först får alla informationsbrev i

brevlådan som informerar allmänheten om vad som planeras för Malmberget och en förklaring angående evakueringen i stort. Detta skedde för flera år sedan menar två av privatpersonerna. Därefter står det också under vilka år flytten bör gälla det bostadsområdet de själva bor i. Det finns alltså ingen som direkt sagt till när personerna ska förflyttas eller om personen får nytt hus, alternativt får huset flyttat. De får se sitt hus på en karta med markerade områden som förklarar mellan vilka år det bostadsområdet ska evakueras. Om allt sker enligt planering ringer LKAB upp personen i fråga för att boka ett besök av en oberoende fastighetsvärderare som värderar huset. Efter värderingen bjuds villaägaren in till ett möte för att se över de alternativen LKAB presenterar. Detta möte kallas förhandlingsmöte. Under mötet presenteras oftast tre alternativ på nya hus som personen kan välja mellan. Husen ska även representera likvärdigt ekonomiskt värde för det nuvarande huset, eftersom LKAB ”köper” den nuvarande villan personen bor i. Husägaren kan enkelt beskrivet peka på det huset som hen vill ha (modell som byggtreprenörer ritat i förväg). Alternativt kan husägaren ta de pengar huset värderas till och göra det som faller ägaren i smaken med summan. Det vill säga köpa sig annat hus än ett av de tre föreslagna av LKAB i Gällivare eller flytta till en annan kommun. Värt att nämna är att när LKAB köper ut villaägaren tillkommer 25 procent av husets värde. I ett tredje alternativ föreslås flytt av huset. Privatpersonerna menar att när värderingen visar att huset är av kulturellt värde och bör bevaras i sitt nuvarande skick föreslås att personen flyttar med huset. Om möjligt föreslås även vilken plats huset ska/kan flyttas till. Alla steg och processer i evakueringen som gäller privatpersonerna jag intervjuat är en uppfattning av hur de tänker sig att processen går till. Detta betyder att fram tills att de blir direkt kontaktade för värderingen kan personerna inte göra mer än att vänta på ett samtal från LKAB. Att behöva vänta på att bli kontaktade av bolaget menar villaägarna är ett stort orosmoment, som ibland sträcker sig över lång tid. Således att bo och leva i ett bostadsområde där personerna inte vet när de tvingas flytta, inom ett spann av några år. En av de intervjuade villaägarna menar att de som bor nära gränzonerna som avskiljer områdena markerat i kartan har det värst eftersom de kan bo utan granne eller gatubelysning under längre perioder.

Joakim: Hur är det att bo kvar när grannhusen rivs samtidigt?

Privatperson: Ja, jag tycker dom river i lite fel ordning. Finns ingen belysning kvar och allt blir mörkt i området. Jag vill att det ska gå fort så jag kan få börja på ny kula någon annan stans. Jag ska nog överleva det här.

Joakim: Känns det som en lättnad när din tur kommer?

Privatperson: Ja, och visst kommer jag vara ledsen när jag slår igen dörren för sista gången.

Privatperson: Har en bekant som är pensionär och ingen vill dra på högre hyror i det läget. Känslorna utspelar sig nog i och med att man inte vet hur det blir för en själv. Man vet liksom inte vart man ska hamna.

Prekariteten utspelar sig åter i den bekymmersamma vardag de berättar om. Enligt Butler (2009) är prekaritet en förutsättning i livet och blir en känsla som blir extra påtaglig vid fall där orosmoment utspelar sig, exempelvis i en osäker bostadssituationen. Prekariteten är alltså något vi alltid lever med men blir extra konkret och synligt vid situationer som triggar bekymmersamheten i vardagslivet. I detta fall blir det mer påtagligt eftersom en samhällsomvandling kan innebära stora förändringar i personers bostadssituation. Det kan gälla förändringar i allt från en ständigt föränderlig infrastruktur, förändrad lokalkännedom och saknad av grannskap innehållande familj eller vänner. Processen är något som pågår i flera år vilket skapar oro eftersom det inte finns direkt förutsatta datum för när allt i processen ska ta plats eller hur och när privatpersonerna direkt påverkas. Privatpersonerna menar att oron inte bara är grundad i den osäkra bostadssituationen, utan i det faktum att detta pågått under många år och troligtvis kommer att fortsätta pågå i flera år framöver. Sammanfattningsvis är det tidsperspektivet som målas upp som ett orosmoment och en osäkerhet eftersom lång tid lämnar utrymme för oförutsägbara förändringar som kan uppstå i processen.

Det oförutsägbara skapar också oro för vad som bör investeras i eftersom det ibland uppfattas vara en ren ekonomisk förlust. En av privatpersonerna målar en bild av uppgivenhet då hen menar att det inte är värt att investera i materiella korrigeringar i huset. Får exempel på saker hen vill göra men avstår eftersom hen upplever att det skulle skada privatekonomin. Exempelvis att måla om ett rum eller byta köksluckor.

Privatperson: Det är ingen idé att satsa på det här huset just nu. Jag gillar att hålla på med mitt hus men har tappat lusten. Jag är i sådant "stand-by-läge" just nu.

Joakim: Hur länge har du känt att du är i ett "stand-by-läge"?

Privatperson: Ja, två-tre år i alla fall.

En av privatpersonerna berättar om en plötslig glidning i malmkropparna i ett område. Ett påstående som bekräftas av LKAB. Gruvbolaget menar att glidningen var oregelbunden och därför oförutsägbar. Glidningen inträffade en bit in från staketet som omgärdar Kaptensgropen. Resultatet blev att människorna som bodde direkt över glidningen fick evakueras i förtid. Händelser som dessa menar privatpersonerna är återkommande och skapar en oro kopplat till tidsperspektivet jag tidigare nämnde. Det vill säga att oron sakta men säkert succesivt växer med tiden. Föregående beskrivning målar en känsla av oförutsägbarhet och konstant

föränderlig bostadsmiljö människor ser som hemma. Gemensamt för privatpersonerna är bilden om osäkerheten i att vara oinformerad och att inte veta hur omvandlingen påverkar dig själv eller dina närmsta grannar. Som tidigare nämnts kan känslan av osäkerhet uttrycka sig på olika sätt. Exempelvis genom bekymmersamheten i att alltid känna osäkerhet för sin bostadssituation. Foucaults (Foucault i Winther & Jorgensen, 2000, s.20–21) maktperspektiv visar sig när den uttrycker sig i handlingarna, som ett resultat eller en produkt, genom att alla intervjuade privatpersoner tycks ogilla de handlingar av LKAB som upplevs som oförutsägbara. Även känslan av oförutsägbarhet är argumenterbart en faktor för känsla av osäkerhet och maktlöshet. Om relationen mellan LKAB och de som bor kvar är ansträngd och de upplever en känsla av att deras önskemål inte är av något större intresse för gruvbolaget, är uttrycket i detta fall exempelvis känslan av hopplösheten. Likt Foucaults (Foucault i Winther & Jorgensen, 2000, s.20–21) förklaring av makten uttrycks den hopplösa känslan genom att människor ventilerar sitt missnöje med att inte ha möjligheten för att investera i sitt eget hem. Det går alltså att argumentera för att maktuttrycket i detta fall blir den beskrivna begränsningen i vad villaägare kan och/eller inte bör investera i. Även genom Giddens (1979) definition av handlingsutrymmet, är villaägarnas handlingsmöjligheter begränsade då de upplever att de inte kan göra något för att förändra sin situation, när de varken kan investera i sin bostad eller hur LKAB prioriterar sitt arbete. En av informanterna förklarar att om människor kontaktar olika instanser skulle det inte vara till någon hjälp. Samma informant berättar om sin kontakt med kommunen. En historia och inställning inför kommunen jag återkommer till i följande diskussion med involverade aktörer.

3.3 Oklara lagmedlemmar

När jag frågar de intervjuade privatpersonerna om de känner att de har stöd från kommunen är svaret nej av alla. En av dem har kontaktat kommunen eftersom hen upplever att ekonomin inte kommer räcka till en ny bostad vid evakueringen. Det i sin tur kommer leda till att hen tvingas flytta in i en hyresrätt, vilket inte heller är ett ekonomiskt hållbart alternativ eller som hen har tillräckligt många köpöng till. Informanten har kontaktat kommunen för att rådfråga på grund av den förmodade situationen. Kommunen ska ha rätt om att flytta från Gällivare kommun för att sedan *"flytta tillbaka när det vänder"*. Jag frågar hur hen uppfattat lösningen och får svaret att hen inte förstår varför kommunen skulle ge människor rådet att flytta till en annan kommun med annorlunda bostadssituation. Jag fortsätter intervjun med att söka efter vad informanten anser sig ha för handlingsutrymme i sin förmodade situation

men får istället ett nedstämt svar: ”*Vem ska stå för lilla mig?*”. En kort stund senare berättar informanten om vänner som är i liknande situationer på ett lättsamt sätt och skrattar med jämna mellanrum. Jag poängterar skrattet samt frågar om det är vanligt att diskutera omvandlingen med en lättsam ton och får svaret ”*Ja vad ska man göra? Man kan inte grina hela tiden!*”. Informanten som befinner sig i det beskrivna läget är likt den tidigare villaägaren orolig till vardags då hen upplever sig leva i en orolig bostadssituation, där hen inte vet om bostadsformen vid evakueringen kommer vara likvärdig den nuvarande. Den senaste intervjuade personen uttrycker tydligt hur ensam hen känner sig i processen av evakueringen. Med den känslan går det att argumentera för att prekariteten är individuell men också går att dela med andra vid exemplet av humor när grannarnas situationer diskuteras. Således att Butlers (2009) definition av prekaritet är individuell, men också talar för att den skapar ett behov om att söka gemenskap med likasinnade. Även om den bekymmersamma vardagen kan skapa en känsla av ensamhet i processen är det enligt Butler (2009) en naturlig gång att människor söker och skapar gemenskap. Därför argumenterar jag för att gemenskap med inslag av humor är ett tecken för att människor på ett framgångsrikt sätt sökt sig till varandra, delat med sig av sina erfarenheter och samtidigt uttryckt olika känslor.

När privatpersonen från senaste exemplet söker hjälp hos kommunen framkommer ett tydligt maktelement. Den som känner sig vara i nöd ber myndigheten om hjälp men upplever sig bli förbisedd. Foucaults (Foucault i Winther & Jorgensen, 2000, s.20–21) menar att makt skapas och upprätthålls just vid sådana handlingar. Tidigare diskuterade jag Butlers (2009) argument om att rop på hjälp och solidaritet kopplat till prekariteten kan ses som en form av intervention, en mildare form av motståndskraft av icke-våld eller civil olydnad. Det finns naturligtvis ingen olydnad i att kontakta kommunen, eftersom gruvbolaget inte har några restriktioner kring extern rådgivning. Däremot speglar handlingen ett hopp om liknande utfall av agerandet, eftersom hjälpen inte söks hos LKAB direkt som ska anses som högst ansvariga i flyttprocessen. Med andra ord är interventionen akten för att försöka motverka den upplevda prekariteten. Således är uttrycket för interventionen strävandet efter solidaritet och rop på hjälp. Samtidigt är det LKAB som anses som skyldig till den upplevda prekariteten och likt Butlers förklaring sker inte interventionen direkt hos den som orsakar den prekära känslan (LKAB). Därmed menar hon även att det är en indirekt akt som inte löser några direkta problem.

Exemplen är många och tar förmodligen aldrig slut. Men gemensamt målar alla intervjuade privatpersoner upp LKAB med argument kring en ojämlik maktrelation. Som tidigare nämnts är det LKAB som uppfattas ha möjligheten för att utföra repressalier under förhandlingsmomentet vid försämrad relation mellan individer och bolaget. Makthandlingen blir med andra ord produkten av den eventuella

försämrade relationen och rädslan för att en utveckling av relationen i den riktningen. Foucault (Foucault i Winther & Jorgensen, 2000, s.20–21) menar att det är handlingen som representerar och synliggör makten. I de senaste exemplen går parallellen att dra eftersom konkreta repressalier vid försämrade relationer inte har hänt men upplevs vara ett alternativ för LKAB, vilket privatpersoner tar hänsyn till. Dock är inte konkreta exempel av repressalier möjligtvis nödvändigt för att människor ska ta hänsyn till dem, eftersom det inte skulle vara tvunget att presenteras på ett distinkt sätt. Nämnvärt är även att det inte har nått min vetskap om några konkreta fall med repressalier. Vid alla konspiratoriskt liknande historier om LKAB sänker informanternas röst och påvisar en viss grad av allvar. Att prata tyst med varandra sinsemellan blir för de som bor kvar ett sätt att dela erfarenheter men också påvisa att de inte är helt ensamma även om den bekymmersamma känslan ibland uppfattas som individuell. Det finns en stor brist i förtroendet för LKAB och kommunen samt en känsla av att stå ensam och sårbar under förhandlingarna. Men inte helt ensamma eftersom de har varandra att diskutera med menar alla privatpersoner. *”Man får finna sig lite i det”* uttrycker en av informanterna vid slutet av en intervju som en summering av känslan av den oro den tidigare berättat om kopplat till de senaste exemplen.

Sammanfattningsvis finns det en dubbelhet i att vara både ensam i processen men också en del av den grupp som fortfarande bor kvar. Den individuella oron målas ibland upp som personlig eftersom det uppfattas finnas stora privatekonomiska skillnader och därmed skillnader i bostadsform. Olika bostadsformer ger, som tidigare nämnts, olika förutsättningar i förhandlingarna. Delaktigheten av gruppgemenskapen framstår när människor påvisar förtroende för varandras påståenden och argument, som i sin tur visar en föreställning om säkerhet för informationskällor, en diskussion jag utvecklar i kommande avsnitt. Dock är det mer konkret utbytet av erfarenheter som skapar gemenskapen, vilket är applicerbart i alla vänskapsrelationer. Butler (2009) diskuterar oron som en förutsättning för skapandet av gemenskapen men argumentet går självfallet att applicera i alla typer av vänskapliga relationer. Inom ramen för skapandet av gemenskap vill jag argumentera för att både Foucaults (Foucault i Winther & Jorgensen, 2000, s.20–21) maktperspektiv framstår i de tidigare exemplen och Butlers diskussion om prekaritet, eftersom handlingarna grundat i uppfattningarna om en ojämlig maktrelation framstår parallellt med sökandet av gemenskap grundat i prekariteten. Handlingarna som utförs som ett resultat av den uppfattade maktrelationen är delningen av erfarenheter med varandra för att markera skillnaden på ”vi och dom”. När människor delar erfarenheter finns det en trygghet i att skapa starkare gemenskap eftersom det sänker den individuella känslan i processen. Detta går även att föreställa sig genom en applicering på Butlers (2009) definiering av prekaritet där interventioner skulle vara ”produkten” av den prekära känslan, som ska

motverka prekariteten. Således motverka genom att markera skillnaden på vi och dem samt stärka gruppkänslan.

Privatpersonerna uttrycker hur det brister i förtroendet både för kommunen och LKAB och de menar de att de inte har någon yttre instans att luta sig mot. Maktordningen målas upp som ett ofrivilligt förhållande där relationen är påtvingad eftersom privatpersonerna inte upplever möjligheten att söka stöd hos någon utomstående. De upplever att de inte har någon att rådfråga eller konsultera med inför evakueringen förutom varandra. Genom det påståendet erkänner de indirekt att de känner sig utlämnade till LKAB och söker sig till varandra istället, för både stöd och information. Privatpersonernas upplevda största och säkraste informationskälla är de som befinner sig direkt i en pågående förhandling med LKAB och de som redan flyttat. Även de som har privata kontakter med någon som arbetar med samhällsomvandlingarna eller i gruvan är återkommande referenser i berättelserna. Det finns med andra ord ett större förtroende för grannens erfarenheter med LKAB än den direkta kontakten med gruvbolaget. Det finns således en upplevelse av en dold agenda som jag återkommer till i ett senare skede.

För att konkretisera och summera kapitlet, vill jag upprepa att de intervjuade privatpersonerna som bor i Malmberget tycks ta hänsyn till påståenden om repressalier. Prekariteten framstår främst i detta kapitel genom oron och bekymmersamheten i att bo och leva i en ständigt föränderlig miljö som sträcker sig över flera år. Även om omvandlingen inte direkt påverkar personerna innan LKAB varit i konkat med dem är det omkringliggande faktorer som skapar bekymmer. Privatpersonerna kallar den uppkomna situationen för en ”orolig vardag” eftersom det oförutsägbara sträcker sig över tid, snarare än att det är ett resultat av något som händer vid en specifik tidpunkt. Maktrelationen är också en grund för oro och bekymmer. Det är just uttrycket för bekymmer och osäkerhet som är produkten av makten enligt Foucaults (Foucault i Winther & Jorgensen, 2000, s.20–21) beskrivning av begreppet eftersom ingen direkt besitter makten. Det är handlingen och uttrycket som visar hur relationen ser ut mellan LKAB och de intervjuade privatpersonerna. Med både markerad maktordning och prekaritet är det handlingsutrymmet som i slutändan målas som begränsat och otydligt innan förhandlingsprocessen startat. Att egentligen inte ha någon direkt större möjlighet att påverka sin bostadssituation eftersom LKAB uppfattas begränsa utrymmet, beskrivs av en privatperson som att leva i ett ”*stand-by-läge*”.

4 Intervention

Detta kapitel diskuterar hur olika individer uttrycker sig samt upplever arbetstakten för omvandlingen i Malmberget och grannkommunen Kiruna. Även uppfattningar kring medias inflytande i omvandlingsprocessen diskuteras. Avslutningsvis introduceras en förhandlingsprocess som börjar med en värdering av en villa.

4.1 Prioriterad

Ett genomgående tema som inte går att undgå är den rådande diskussionen om ”den andra sidan”. Den andra sidan i detta sammanhang är Kiruna kommun, som också genomgår en omvandling där LKAB flyttar en stor del av centrum för att kunna fortsätta utveckla gruvverksamheten. Det är ett återkommande ämne med ett oavbrutet jämförande. Det gäller främst infrastruktur, politiker och arbetskraft.

Det finns en uppfattning om att Kiruna är staden LKAB satsar på eftersom de haft en framgångsrik marknadsföring för den pågående flytten och har därigenom den största mediala uppmärksamheten.

Privatperson: Jag tror det beror på att vi har lite sämre politiker än Kiruna. I Kiruna har politikerna blandat in ministrar och rört om ordentligt för sin fördel. Tror att de som bor här mer rädda för LKAB också.

Uppfattningen målas många gånger upp på ett sätt som samtidigt uttrycker hur mycket mer ekonomiskt värdefullt det vore att värna om Kiruna för LKAB. Detta på grund av det mediala rampljuset som uppfattas ligga på Kiruna snarare än Gällivare. Villaägarna menar att vid ett misslyckande sjunker förtroendet för gruvbolaget om omvandlingen i Kiruna skulle få (mer) negativ medial uppmärksamhet jämfört med Malmberget. Med andra ord uppfattar de att LKAB har ett intresse av att framstå positivt i media. När jag frågar vidare vad de grundar

sina tolkningar på, pekar de på utvecklingen som ska gå i samspel med avvecklingen och förseningar i den lovade tidsramen bolaget presenterat.

Joakim: Hur kommer det sig att de är försenade i över ett halvår i vissa fall?

Privatperson: Det är förmodligen att de tagit på sig för mycket jobb och de saknar byggfolk. Det byggs i Kiruna och det byggs här. Så det är brist på folk helt enkelt. Det är nog där skon klämmer.

Med andra ord finns det uppfattningar om att avvecklingsarbetet hamnar efter på grund av att den arbetskraften som krävs förflyttas till Kiruna istället. Vid berättelser om arbetet pekar de exempelvis på försenade förflyttningar av stängsel och rivning av byggnader. För att konkretisera drivs alltså en diskussion om prioriterat arbete med infrastruktur i Kiruna som går före Malmberget. Exempelen är många angående fördröjningarna i avvecklingsprocessen och är ett vanligt förekommande resonemang vid frågor angående infrastrukturen.

Arbetslösheten är väldigt låg i Kiruna och i Gällivare (Gällivare kommun, 2017) vilket kan anses vara bra. Men kärnan till problematiken kring infrastrukturen tycks också vara bristen på antalet anställda som det konkurreras med. Det handlar alltså inte bara om en förskjutning av arbetskraften till Kiruna utan en arbetskraftsfråga i antalet anställda, som arbetar direkt med avvecklingsprocessen. När jag frågar informanterna om arbetslösheten menar de att det inte spelar någon roll om den är 0 procent eftersom få vill flytta till städerna i fråga, och om de vill flytta har de svårt att hitta bostad på grund av bostadsbristen i Gällivare. Det talas alltså om en förskjuten prioritet i arbetet för den mediala uppmärksamhetens skull.

Som jag tidigare förklarat känner privatpersonerna oro i sin bostadssituation. Reaktionen på den känslan kan tolkas genom Butlers (2009) diskussion om interventioner, som är en form av reaktion mot det som anses stärka bekymmersamheten i livet som ett försök att motverka prekariteten. I det senaste prioriteringsexemplet är det LKAB som uppfattas vara den som utövar makt i relationen mellan privatpersonerna och gruvbolaget. Detta eftersom de uppfattar att LKAB aktivt prioriterar arbetet i ena kommunens omvandlingsprocess. Det i sin tur leder till att de uppfattar sig vara mindre prioriterade i en redan prekär vardag. Med känslan av att inte ha mycket handlingsutrymme, som jag diskuterar i det tidigare kapitlet, blir denna uppfattning en stärkande faktor i den redan existerande upplevelsen av prekaritet. En känsla av att inte vara lika prioriterad som grannkommunen som genomgår en liknande samhällsomvandling. Tolkningarna av avvecklingsprocessens hastighet kan därför argumenteras vara kopplade till den redan etablerade känslan av oro och att inte vara prioriterad i den uppfattade maktordningen.

Oavsett anledning till förseningarna i infrastrukturen är det liknande analysresultat vid alla exempel. En brist på förtroende för gruvbolaget som upplevs sätta privatpersonerna i en oprioriterad position, vilket leder till reaktioner när grannkommunen upplevs prioriteras framför sin egen.

4.2 Medial slagkraft

Vid intervjun med LKAB finns det inget som tyder på att de skulle ha någon anledning att prioritera den ena kommunen framför den andra då båda omvandlingarna i kommunerna har ett slutdatum som bara skiljer tre år. De menar att Malmberget är minst sagt ett viktigt projekt eftersom de investerat stort i att alla människor ska på ett så demokratiskt sätt som möjligt evakueras. Informanten hos LKAB menar att de sträcker sig långt utöver vad som står i minerallagen. Bilden som målas upp liknar något som om lagstiftningen inte är generös nog mot befolkningen i Malmberget enligt LKAB:s uppfattning och därför har de sträckt ut sin hand extra utöver det som är nödvändigt. I frågan om avsaknaden på arbetskraft finns ett bekräftande svar angående bristen, men får även förklarat att de upplever att det finns andra faktorer som förhindrar processen i högre grad.

LKAB: Samarbetsavtalets slutgiltiga "ikraft-trädande" blev kraftigt försenat på grund av den demokratiska processen då det överklagades av ganska många malmbergsbor, som inte tyckte att kommunledningen tagit tillräckligt hänsyn till dem som påverkas.

Vidare förklarar informanten hos LKAB att det råder motsättningar från både kommunen och lokalbefolkning som riktar sig mot bolaget och andra entreprenörer som bromsar hela processförloppet. Under intervjun med gruvbolaget målas en motsatt bild upp där Gällivare kommun möjligtvis skulle ha starkare politiker eftersom deras åsikter upplevs tas till vara vilket leder till komplikationer i processen och förseningar. Således skapas en ny tolkning av förseningarna eftersom de skulle symbolisera en "demokratisk process" vilket skulle vara den främsta faktorn till att av- och utvecklingsprocessen hamnar efter sin planering. Värt att nämna är att vid varje synpunkt som tas till vara måste den genomgå något informanten hos LKAB kallar för demokratisk process för att behandlas korrekt. Denna process har sin tur ändrat på olika punkter i avtalet fram till idag.

Sammanfattningsvis finns det gemensamma betraktelsesätt till grunden av problemen kring förseningarna i avvecklingsarbetet, mellan de som bor kvar i Malmberget och LKAB, som inte lyfts upp under intervjuerna med privatpersonerna eftersom jag tolkar att fokus snarare riktar sig åt meningsskiljaktigheterna. Det vill säga att alla involverade är medvetna om problematiken kring arbetskraftsfrågorna.

De skilda åsikterna mellan de som bor i Malmberget och LKAB uppfattas samtidigt få medvind av media och blir där med ett användbart verktyg för lokalinvanarna. Interventioner förekommer som tidigare nämnts inte genom icke-våld eller civil olydnad i Malmberget. Butler (2009) menar att det är genom reaktionerna som interventionerna framträder eftersom det ska symbolisera aktivt agerande för en förminskad prekär känsla och därmed en strävan efter hjälp och/eller visad solidaritet. I senaste diskussionen är det den mediala kanalen som uppfattas vara inom det handlingsutrymmet som gör den kritiserande rösten hörd och tagen på allvar. Eftersom interventionerna är en reaktion och/eller ett verktyg mot det som uppfattas vara orättvisa uppfattas media också som en möjlig väg att gå för att påverka. Verktuget används genom media eftersom det finns uppfattningar om att det ger bättre slagkraft än direkt kontakt med kommunen eller LKAB, likt exemplet i föregående kapitel där en informant kontaktat kommunen för rådgivning. Handlingsutrymmet är som tidigare nämnts det utrymme som människor uppfattar sig ha agens inom, och med exempel där privatpersoner visar brist på förtroende för både kommun och LKAB, kan detta vara ett tecken på att media har större förtroende och/eller är en mer tillförlitlig väg att gå om människor vill påvisa sitt missnöje, eller försöka påverka det som uppfattas orsaka prekaritet. Om privatpersonerna uppfattar media som en högre instans, i den uppfattade maktordningen, som tar deras parti och samtidigt har potential för maktutövning, är det media som blir den externa aktören de möjligtvis kan få hjälp genom, med andra ord ett verktyg för agens inom handlingsutrymmet. För att förstå den uppfattade slagkraften media uppfattas ha är det kopplat till exemplet där det finns uppfattningar om att media skulle kunna styra var LKAB prioriterar sitt arbete genom sin rapportering. Det vill säga att LKAB uppfattas ta hänsyn till kritiken media rapporterar om i deras verksamhet. Detta på grund av uppfattningen om att LKAB har respekt för vad medias rapportering kan ha för påverkan i processen i Kiruna.

4.3 Att stå på sig

I det tidigare kapitlet använder jag en glidning i en malmkropp som ett exempel för hur de upplevda konsekvenserna uttrycks av privatpersonerna. En av villaägarna som idag evakuerats bodde rakt över glidningen. Glidningen var svår att identifiera vid observationen på grund av snön som täckte marken vid tillfället. Privatpersonen berättar att vid värderingen av huset upptäcktes exempelvis läckage av rör under marken. En synpunkt hen menade att LKAB inte tog ansvar för eftersom de menade att privatpersonen själv orsakat läckaget då rören upprustades kort innan glidningen upptäcktes. De beskyllde även kommunen som ansvarig för skadorna när det kunde

bevisas att husägarens involvering inte var möjlig orsak till skadorna. Ägaren menade att vid värderingen sänktes priset på huset på grund av de upptäckta skadorna i rören. När villaägaren berättar ges bilden av att det är LKAB själva som gör värderingen, medan LKAB menar att det är en oberoende fastighetsvärderare som gör det. Detta gäller alltså egenägd villa. För andra boendeformer gäller andra värderingsprocesser. Det bör betyda att värderingen inte tar hänsyn till vem som bär skuld för upptäckta skador under värderingen. Ändå uttrycker ägaren att det är "viktigt" att påvisa att LKAB står som ansvariga för skadorna, för att inte beskyllas i ett senare skede vid kommande förhandlingsprocess. Likt tidigare uppfattningar angående maktordningen är det LKAB som uppfattas ha potentialen att utöva repressalier i det ojämlika maktförhållandet. Med andra ord uppfattas fastighetsvärderaren arbeta åt LKAB, eftersom bolaget uppfattas köpa in värderingstjänsten och därför tolkas värderingspersonerna som arbetare "åt" LKAB även om de ska vara oberoende i sin värdering. Som följd finns det en oro i värderingssummans slutresultat. Det vill säga att även om ägaren inte beskylls så uppfattas de ha makten att sänka det ekonomiska värdet så länge det inte står på pappret att LKAB själva bär skulden för skadan. Vid flertalet försök av privatpersonen att få bekräftelse från LKAB om att de står som ansvariga för skadorna menar ägaren att "*de gav sig till slut*" och tog på sig skulden. Hen skapar en bild av att det är viktigt att påpeka de defekterna huset har som är orsakade av LKAB:s gruvarbete och att de ska tas hänsyn till vid värderingen. Således finns det en uppfattning om att skulden läggs på villaägaren per automatik om motsatsen inte kan bevisas.

Reaktionen liknar en typ av försvar för att inte låta sig bli ogiltigt klandrad. Denna reaktion och det för givet tagna antagandet om anklagelser är argumenterbart en typ av produkt och resultat enligt Foucaults (Foucault i Winther & Jorgensen, 2000, s.20–21) diskussion om makt. Eftersom handlingen i detta exempel är just antagandet av villaägaren som tar för givet att skulden kommer läggas på hen om motsatsen inte bevisas innan förhandlingsprocessen är startad. Resultatet av uppfattningen om det ojämlika maktförhållandet blir både markeringen av att inte acceptera att bli felaktigt klandrad för skadorna och att sträva efter en konkret identifiering av vem som bär skulden till skadorna. Reaktionen, om att inte låta sig bli felaktigt klandrad, på LKAB:s antaganden om att villaägaren står bakom skadorna själv, är argumenterbart också jämförbart med en typ av intervention. Just detta exempel visar hur interventionen är en motreaktion för känslan om att riskera att bli beskylld. Om vi följer Butlers (2009) argument om prekaritet är interventionen ett svar som triggas igång vid extra prekära situationer. Det vill säga att ägaren redan har en stark prekär känsla till sin vardag och att bli anklagad av LKAB för skadorna stärker den känslan. Det leder till ökad känsla av prekaritet vilket i sin tur sätter igång interventionerna för att motverka den prekära känslan.

Att få det ekonomiska värdet sänkt av fastighetsvärderaren eller LKAB ger också en bekymmersam känsla eftersom det slutgiltiga huspriset är en markör för vilka förutsättningar som finns inför förhandlingarna. Som tidigare förklarats är det vid förhandlingsprocessen som villaägare uppfattar sig ha möjlighet att agera inom sitt handlingsutrymme. Att gå in i förhandlingarna med uppfattningen om att redan ha förlorat, om värderingspriset uppfattas vara lägre än väntat, är också ett orosmoment. Det betyder således att ingå förhandlingar med redan en förlust i bagaget. Strävan i förhandlingarna som porträtterades tidigare blir mer komplicerade ju längre ifrån det förväntade värderingspriset villaägaren uppfattar vara. Sammanfattningsvis går det att tolka det ekonomiska värdet för huset som en upplevd gräns i handlingsutrymmet. Eftersom handlingsutrymmet sätter för det som villaägare upplever sig kunna handla inom är det fördelaktigt att ha så mycket handlingsutrymme som möjligt. Onekligen blir jämförelsen av handlingsutrymme kopplat till kvantiteten av ekonomiskt kapital vid förhandlingarna. Giddens (1979) menar att om det finns möjlighet att utöka sitt handlingsutrymme kommer individer att göra det. Således kan det ekonomiska värdet för villan symbolisera det upplevda handlingsutrymmet i detta exempel, eftersom högt ekonomiskt värde kan resultera i bättre alternativ för den nya bostaden.

Som en avslutande sammanfattande diskussion kan vi konstatera att maktrelationen är djupt inkorporerad i hur människor ser på relationen. Även de förväntade argumenten från LKAB grundar sig i historier som sprider sig mellan grannar. Makten uttrycker sig genom att villaägare, innan förhandlingsmomentet, mer eller mindre utgår från att värderingen är ett viktigt moment i förhandlingsprocessen eftersom det sätter förutsättningarna inför förhandlingarna.

5 Konsten att förhandla

Detta kapitel diskuterar hur informanterna tolkar sina förutsättningar efter deras villa värderats och hur de förbereder sig inför förhandlingarna med LKAB. Malmbergets allmänna idrottsförening introduceras med diskussioner kring deras utmaningar och erfarenheter kopplat till samhällsomvandlingen, som skiljer sig från privatpersonernas. Avslutningsvis presenteras olika exempel på försök av opartiska deltagare som involverat sig i samhällsomvandlingen för att försöka underlätta omvandlingsprocessen.

5.1 Förhandlingsmoment

Tidigare diskuterar jag privatpersonernas bekymmer inför förhandlingsmomentet efter att huset värderats. Jag frågar en av villaägarna angående förhandlingarna hen ofta återgår till under intervjuerna. Hen förklarar först hela processen, men fortsätter sedan med en planerad taktik hen funderar på att använda sig av under sin egen framtida förhandling. Villaägaren förutspår att vid förhandlingsmomentet kommer tre alternativ presenteras. Första är att få huset flyttat då hen uppfattat att huset är av kulturhistoriskt värde, det andra är en summa pengar för villan som alla erbjuds, och det tredje är ett nytt hus som går i linje med värderingspriset. Villaägaren berättar att hen främst är intresserad av ett nytt hus. Vid valet av hus menar informanten att det är viktigt att tacka nej till alla presenterade förslag. Vidare berättar hen även att det oftast är tre olika hus som föreslås av LKAB. Jag frågar varför villaägaren skulle tacka nej under första förhandlingsmötet även om hen skulle vara nöjd med ett av de presenterade husen. Jag får förklarat vidare att bekanta rått henne att tacka nej samt andra närstående som också tackat nej och sedan presenterats av bättre förslag.

Joakim: Känns det otäckt att förhandla med ett stort statligt ägt företag?

Privatperson: Nej absolut inte. Man behöver inte vara otrevlig men inte ska jag då stå och bocka & buga inte. En bekant har sagt till mig "du ska inte ta första budet och inte andra... kanske inte ens tredje". Så jag kör på det!

Villaägaren berättar vidare att LKAB också uppfattas ha ett mönster hen väljer att kalla taktik som måste bemötas med taktiken hen börjat berätta om. Taktiken LKAB uppfattas använda sig av består av att aktivt alltid presentera alternativ som ligger under det önskade ekonomiska värdet för villan. Om huset värderats till ett ekonomiskt värde som ligger under det önskade från början, menar informanten att inför förhandlingarna kan villaägare redan ana vilken prisskala de föreslagna alternativen kommer ligga inom. För att bemöta detta menar hen att vid flera avvisade förslag från villaägaren kommer bättre hus att presenteras eventuellt, det vill säga hus som möjligtvis representerar ett högre ekonomiskt värde.

Att driva en försvarstaktik vid förhandlingsmomentet är inte direkt civil olydnad eller icke-våld, men det kan symbolisera akten på ett mildare plan, likt tidigare exempel av interventioner. Det går även att i detta exempel argumentera för att det är konkret handlingsutrymme privatpersonen upplever sig ha agens inom. Interventionen är själva akten av att driva den hårdare förhandlingstaktiken, inom handlingsutrymmet, av villaägaren eftersom det upplevs vara en möjlig åtgärd för att påverka sin situation. Således kan villaägare motverka det som upplevs vara orättvist i sin förhandling genom att hoppas på att interventionen leder till minskad orättvisa genom att få bättre förslag presenterade. Eftersom interventionerna kommer från prekära känslor är det förutsatt att villaägaren redan känner prekaritet i vardagen innan förhandlingsmomentet startat för personen i fråga. Värt att nämna är att förhandlingsmomentet är det enda moment då interventionerna är direkt riktade till den/det som upplevs orsaka prekariteten från början. Tidigare användning av interventioner är mer i linje med Butlers (2009) förklaring om att de sällan löser några direkta problem, eftersom de ofta riktar sig åt andra håll, som exempelvis media, än kärnan för prekariteten. Villaägaren uttrycker att förhandlingsmomentet inte bara ger en känsla av lättnad eftersom en flytt närmar sig som personen sett fram emot under en längre period. Det ger även en känsla av bekymmersamhet eftersom redan vid värderingen uppfattas förutsättningarna fastställas inför förhandlingarna. Om förutsättningarna är sämre än väntat ökar den redan befintliga prekära känslan. Därigenom triggas interventionen, som tidigare nämnts, den planerade försvarstaktiken i förhandlingarna. Att ta in extern hjälp eller rådgivning är som tidigare exemplifierat inte ett vanligt alternativ. Det vill säga att förhandlingsmomentet skulle vara den enda arenan villaägaren känner mandat att agera vid för att direkt påverka sin bostadssituation.

Relationen mellan LKAB och privatpersonen kommer till sin spets vid förhandlingarna eftersom det finns en upplevelse av hur maktspelet ska ta form,

således att informanten upplever sig erbjudas av alternativ som ligger under det ekonomiska värde hen egentligen bör ersättas med. För att motverka detta utspelar sig då försvarstaktiken jag tidigare nämnde. Försvarstaktiken är verktyget hen ser sig ha användning av. Argumenterbart är interventioner också ett verktyg i detta fall. Likt exemplet där media användes som ett verktyg för att visa sitt missnöje av hur arbetskraften fördelas i avvecklingsprocessen, är detta verktyg minst lika viktigt att använda sig av för att direkt påverka sin bostadssituation.

Då villaägaren är övertygad om att LKAB inte kommer lämna hen hemlös är det ingen större risk att driva den hårdare förhandlingstaktiken. Villaägaren menar även att ju högre ekonomiskt värde det resulterar i desto mer ökar möjligheterna i ett senare skede. Husägaren förklarar att äldre personer som bor i villor sällan vill bo kvar när de blir äldre. Hen menar också att det är för krävande att underhålla villan senare i livet och därför vill de ha möjlighet att sälja huset, till ett så högt ekonomiskt värde som möjligt. För att knyta an med påståendet om att nyttja bra möjligheter i ett senare skede är det just försäljningen i ett andra steg som villaägare har i åtanke. Detta kan onekligen speglas med Giddens (1979) konstaterande om handlingar som skapar handlingsutrymme. Om den intervjuade villaägaren ser möjligheten för agens som skapar handlingsutrymme hamnar det inom ramen för det uppfattade handlingsutrymmet.

5.2 En annan sida av myntet

Förhandlingsmomentet förefaller många gånger som ett viktigt moment i uppfattningarna om samhällsomvandlingen. MAIF som har flera verksamheter vid Malmerget berättar om en god förhandlingserfarenhet med LKAB. Idrottsföreningen har ägt byggnader som idag hamnat inom evakueringsområdet som därför måste förhandlas om likt villaägarna, då de allmänna byggnaderna också varit berättigade ersättning av LKAB. Dock har föreningen möjligheten att förhandla med kommunen också och är inte låsta att bara förhandla med gruvbolaget. MAIF menar att vid försäljningen av ishallen rekommenderade LKAB att förhandla med kommunen i första hand då det vore mest regelrätt enligt dem. Föreningen lyssnade och hade flertalet möten kring försäljningspris med Gällivare kommun utan framgång. Överenskommelsen skulle tekniskt sätt ge kommunen ägarskapet och i sin tur ge möjligheten att få ersättning för ishallen av LKAB. Den nya planerade ishallen som idag byggs i Gällivare centrum skulle då gå under kommunens ägarskap och delvis finansieras med ersättningssumman. Informanten hos MAIF visar hur en av förhandlingspersonerna i kommunen ställer sig upp under ett förhandlingsmöte, går runt bordet och ställer sig bakom stolen hen satt på, lade händerna på axlarna och sa med bestämd röst: *"Ja... tar ni inte XX miljoner får ni*

kanske inte någonting". Informanten hos föreningen berättar vidare att de då lämnat förhandlingarna och kontaktat LKAB kort efter för att initiera en ny affär, med motiveringen om att de misslyckats med kommunen. Förhandlingarna med LKAB resulterade i en godtagbar överenskommelse med nöjda parter.

Den nya ishallen som idag konstrueras i Gällivare centrum finansieras således inte av någon ersättningssumma från LKAB eftersom de misslyckades att komma fram till en överenskommelse med idrottsföreningen.

MAIF: Hade man haft en egen ishall hade man kunnat stoppa nageln i ögat på LKAB och säga – "du, bygg upp en ny!"

Eftersom MAIF inte delar samma upplevda bekymmersamma vardag i förhållande till privatpersonerna går det inte att dra likadana paralleller kring handlingsutrymmet kopplat till prekariteten. De negativa upplevelserna kopplade till samhällsomvandlingen riktar sig snarare till kommunen istället för LKAB många gånger. Om vi sätter MAIF i ett perspektiv som liknar villaägarnas, är det kommunen som inte vill ersätta med det "egentliga" upplevda ekonomiska värdet för de byggnader de äger. Det går att argumentera för att det senaste exemplet målar en utökad bild av handlingsutrymme eftersom LKAB direkt uttryckt att de bör förhandla med kommunen som ett första alternativ innan en egen uppgörelse initieras med varandra. MAIF har därmed inte varit låsta i att förhandla med LKAB och har samtidigt haft möjlighet att driva sin verksamhet i "samarbete" med kommunen istället. Eftersom den relationen upplevs vara sämre än med LKAB har det, vid flertalet förhandlingar, varit gruvbolaget som varit mottagande istället. Sammanfattningsvis argumenterar jag för att handlingsutrymmet är utökat för MAIF i jämförelse med villaägare eftersom de anser sig ha två förhandlingsmöjligheter, vilket inte privatpersonerna har. Utöver valmöjligheten får de även ytterligare rådgivning av LKAB eftersom de uttrycker vad de anser mest regelrätt, en möjlighet som inte uppfattats som ett alternativ för privatpersonerna av flera anledningar. Vidare vill jag också poängtera hur möjligheten för det utökade handlingsutrymmet såg ut när MAIF hade två potentiella maktutövare att välja mellan, i den uppfattade maktordningen. Om idrottsföreningen också ser på både kommunen och LKAB som potentiella maktutövare har det utökade handlingsutrymmet låtit föreningen alliera sig med den ena. Indirekt har MAIF således haft möjligheten att påverka och minska på den sammanlagda uppfattade maktordningen.

MAIF menar vidare att de har en trogen och stadig grund i antal medlemmar. De menar att de inte är särskilt påverkade i övrigt av samhällsomvandlingen även om orten försvinner rent geografiskt. Medlemsantalet uppfattas förbli oförändrat oavsett om Malmberget skulle vara kvar i sin ursprungliga form. De upplever att

medlemmarna inte verkar ha några problem med att bo i ett nytt bostadsområde och fortsätta vara medlem hos dem även om det rent geografiskt lönar sig att vara medlem i en annan idrottsförening. Verksamheten de bedriver har många sektioner med olika idrotter som redan utövas på olika platser runt om i Gällivare. Det vill säga att även om fotbollsplanen och ishallen ligger vid Malmberget har exempelvis skidåkning med flera helt undgått att direkt påverkas av omvandlingen.

MAIF har flera trevliga exempel där LKAB uttryckt att *”kan man samla idrotten, kan man samla lokalbefolkningen”* vid exempel om sektioner hos MAIF som slagit ihop sin verksamhet med Gällivare sportklubb. Även om MAIF har många goda exempel kopplat till LKAB, uppfattar de en dubbelmoral hos gruvföretaget. Dubbelmoralen utspelar sig när LKAB visar intresse för värnande om idrottsföreningen som en symbol för gemenskap, samtidigt som de investerar de högsta sponsorsummorna i en förening i en annan kommun. MAIF menar att gruvbolaget bör vara förpliktade att investera de största summorna inom Gällivare kommun eftersom det ligger närmast gruvan geografiskt och dessutom har de högre utgifter för sin verksamhet i jämförelse med exempelvis Luleå. Således finns det även här en uppfattning om att inte vara prioriterad, likt privatpersonerna i exemplet med fördelningen av arbetskraft. Informanten hos MAIF målar en bild som uppfattas som att LKAB gärna förespråkar gemenskapen som idrotten medför till kommunen, eftersom det möjligtvis gynnar bolaget i dess arbete med omvandlingen. Mer konkret skulle då gemenskapen mellan idrottsföreningarna och LKAB dämpa negativa reaktioner, om gemenskapen istället är god. Om LKAB kopplas som god samarbetspartner för den idrottsklubb en person själv är medlem hos, vore det inte helt osannolikt att tänka sig att den personen får en godare inställning inför bolaget. Precis på samma sätt som informanterna hos MAIF till delvis förbiser att LKAB inte investerar de största ekonomiska summorna inom kommunen och ser det som ett problem, samtidigt som hen talar gott om bolaget. Om vi återkopplar till diskussionen om villaägare som gärna ser media som ett verktyg för att påverka hur LKAB prioriterar sitt arbete, argumenterar jag förvisso för hur gruvbolaget använder idrottsföreningen som ett verktyg, för att påverka bilden av sig själva. Ett verktyg för hur gruvbolagets önskar att uppfattas av lokalbefolkningen, då goda uppfattningar skulle kunna kopplas till mindre komplikationer i processen och klagomål.

5.3 Generositet

I det första diskussionskapitlet nämner jag den upplevda ansträngning LKAB anser att de gör när de sträcker sig extra utöver vad minerallagen säger, efter att avtalet undertecknades 2012. Det finns ett tydligt exempel för det som alla informanter

lyfter som ett mindre plåster på såret. Människor som äger sin villa får 25 procent utöver marknadsvärdet som huset värderas till om personen bestämmer sig för att ta emot ersättningssumman eller ”byta” till ett nytt hus. Detta extra procentuella tillägg finns det dock delade meningar kring. Både privatpersonerna jag möter under observationerna och intervjuerna har delade uppfattningar om tillägget. LKAB upplever sig själva sträcka ut sin hand oavsett meningsskiljaktigheterna kring ersättningen. Enkelt beskrivet, en hygglig handling för de påverkade av samhällsomvandlingen. Det råder ingen större diskussion kring tillägget från de intervjuade privatpersonerna förutom att det diskuteras tillägget som en godhjärtad gest från LKAB. Ett antal privatpersoner menar att det ekonomiska tillägget kommer från staten och inte LKAB:s egen ficka. Oavsett uttrycker alla intervjuade privatpersoner att LKAB tar åt sig äran för ersättningen samtidigt som bolaget menar att det är en god överenskommelse för den enskilde individen. Exemplet påminner om tidigare historier där jag exemplifierar brister i kommunikationen mellan lokalbefolkningen och gruvföretaget när avvecklingsarbetet diskuteras. Dock argumenterar några intervjuade privatpersoner för att de som bor kvar i Malmberget ofta har olika åsikter beroende på vad de själva har för bostadsform för tillfället. Ett argumenterbart egocentriskt perspektiv skulle vara ett sätt att se på det om ersättningen endast identifieras som en god handling av LKAB om den uppfattas som gynnande för individen själv. Samtidigt skulle individer då inte förespråka ersättningen som en god gärning om det inte tillför någon uppfattad vinning för personen. Således att inte dela sin upplevda oroliga bostadssituation kopplat till tillägget, om villaägaren anser det som en behövlig gåva som uppskattas. Den delade upplevda prekariteten framstår när individer delar erfarenheter med varandra som båda parter kan enas om. Butlers (2009) resonemang kring skapandet av gemenskap och samhörighet mellan varandra vid prekära upplevelser i livet saknas vid uppfattningar som anses vara för personliga eller främst individuella. Således att de som har en bostadsform där de upplever att de nämnda 25 procenten gynnar villaägaren och personen känner sig nöjd inte delar med sig av den erfarenheten eller ifrågasätter bakgrunden till ersättningen. De som inte är nöjda ifrågasätter den procentuella summan och diskuterar frågan med andra likasinnade.

I den tredje delen av det första diskussionskapitlet nämner jag förtroendet för de olika informationskällorna. Att argument baserade på vad likasinnade individer säger skapar förvirring likt det senaste exemplet med tillägget. Eftersom det finns lågt förtroende för både kommunen och LKAB av de intervjuade privatpersonerna uttrycker flera villaägare förståelse för utvecklingen diskussionsklimatet haft. Diskussionsklimatet är mer specifikt ett inkluderade och/eller exkluderande eftersom rykten om människor som uttrycker positiva sidor mot LKAB snabbt misstros vara belönade av LKAB på något sätt. Det finns med andra ord upplevelser om att individer som inte delar kritiken mot bolaget drivs av en dold agenda för att

agera på det sättet. Med andra ord argumenterar jag för upplevelsen om att grannen som håller med i kritiken mot LKAB har högre trovärdighet i sina argument än direkt kontakt med bolaget eller grannar med annorlunda åsikter. LKAB menar sammanfattningsvis att de anstränger sig mer än vad de egentligen uppfattar sig behöva göra enligt lagstiftningen och tillägget är en generös parameter att ta hänsyn till i avgörandet för sin framtida boendeform vid förhandlingarna. Trots detta finns det mycket som tyder på att de misslyckats att kommunicera grunden till tillägget eftersom det skapat delade meningar mellan boende i Malmberget. Samtidigt finns det uppfattningar om vem som gynnas av ersättningen och inte, vilket jag lämnar osagt eftersom jag inte haft kontakt med människor som kunnat representera alla olika bostadsformer.

5.4 Är gräset alltid grönnare på andra sidan?

En intervjuad privatperson menar att människor som avslutat förhandlingarna ofta uppfattas ljuga om den summan som huset värderats till. En annan villaägare menar att många har privata kontakter som arbetar med samhällsomvandlingen hos LKAB som sedan i förtroende meddelar sina vänner (som bor kvar i Malmberget) om exempelvis vad villor värderats till. Samma person menar att hen upplever ett ökat ekonomiskt fokus bland lokalbefolkningen som ett resultat av omvandlingen. Hen menar vidare att eftersom det finns en önskan om uppnådd status i att få hög summa för sitt hus ljuger grannar emellan för varandra som ett resultat av det.

Joakim: Menar du att samhällsomvandlingen har skapat ett ökat pengarfokus bland berörda?

Privatperson: Ja, jag kanske får 1 miljon men jag är bostadslös. Tror det är mycket avundsjuka från Gällivareborna.

Joakim: Två grannar som får olika pris och olika nya hus. Hur påverkas deras relation?

Informant: Jag vet inte men folk ljuger för varandra om hur mycket man fått. De säger högre pris än vad de egentligen fått.

Joakim: Förstör man inte sin relation med sin granne?

Informant: Nej men grannen blir ju imponerad. Att du lyckats med en bra affär.

Sinsemellan målar privatpersonerna gemensamt upp en annorlunda bild i hur de uttrycker sig för varandra, i jämförelse med hur de uttrycker sig inför exempelvis media eller LKAB. Vid gemensamma prekära situationer uppstår skratt och visad sårbarhet. Medan vid meningsskiljaktigheterna är det något som liknar ett statussträvande för uppvisad framgång i vissa fall, likt senaste exemplet. Medan andra fall likt de 25 procentiga tillägget visar motsatsen. Däremot är bilden

gemensam vid extern uppmärksamhet angående deras livssituation. Exempelvis när media porträtterar deras livssituation.

Eftersom omvandlingsprocessen pågått sedan 50-talet uttrycker flera intervjuade informanter en viss vana i att befinna sig i en prekär livssituation som sträcker sig över flera år. Jag frågar alla informanter vad de vet om kontraktet mellan LKAB och kommunen, och får svaret att ingen vet något mer än att de hört att det ska sätta rättvisare ramar för processen fram till år 2032. Samtidigt menar några villaägare att de inte vet något alls om avtalet. Berättelser som dessa stärker många gånger misstankar om hur långt från fakta argumenten som används vid olika interventioner ligger. Med liknelser som dessa låter det som att några husägare tillhör en segregerad grupp. Oavsett ger det tecken på en viss trygghet i att det finns trovärdighet i de olika historierna grannar delar med varandra som är mer trovärdiga än information kommunen eller LKAB delar med sig av. Det finns en viss trygghet i att informera sig om omvandlingen genom privata kontakter, som tidigare nämnts, än att söka upp kontraktet på kommunens hemsida och/eller ringa en samhällsomvandlare direkt hos LKAB. Sättet personerna informerar sig på kan argumenteras vara en del i resultatet av upplevelserna. Det går givetvis inte att beskylla informanterna för sitt sätt att informera sig själva eftersom processen är mer komplex än det jag senast beskrev. Då det finns en längre historia av att LKAB är den i relationen som har potentialen att utöva makten och därmed uppfattas ha en överordnad roll gentemot lokalbefolkningen.

Att det ska finnas missförtroende för den som uppfattas som överordnad i maktordningen är onekligen en uppfattning LKAB har förståelse för. Informanten hos LKAB menar att i nuläget är processen vid ett läge då alla förhandlingar kan ge nöjda parter, i jämförelse med hur situationen såg ut när avtalet skrevs under 2012. Hen menar även att det funnits uppfattningar om missförtroende grundat i historiken, och att det därför har gjorts försök från både länsstyrelsen och landshövdingen att agera som opartisk medlare. Informanten berättar vidare att försöken misslyckades på grund av kunskapsbrist för olika sakfrågor och vad processerna kräver, men också brist på resurser. Vid slutet av dagen ska LKAB varit tvungna att hantera sina förhandlingar direkt med berörda parter oavsett. Försöken ska ha varit godartade enligt alla intervjuade villaägare och informanter men tyvärr misslyckats. Flera tillfrågade informanter menar att en oberoende medlare skulle vara ett verktyg värt att investera i med tanke på historiken. Även om exempelvis värderingen av husen gjordes av en oberoende fastighetsvärderare finns det argumenterbart inget uppvisat förtroende för dem av villaägarna som intervjuats. LKAB menar att en opartisk medlare kräver stora resurser och att det finns få organisationer som bär på alla nödvändiga faktorer för att lyckas. Samtidigt menar informanten hos LKAB att gruvbolaget är en organisation i storlek som få kan jämföras med och har de resurser som krävs.

6 Summering

I denna studie har jag undersökt hur människor uttrycker bekymmersamheten i sin vardag i en pågående samhällsomvandling. Uppfattningarna inför LKAB varierar men påvisar en viss grad av känsla av undergivenhet där bolaget uppfattas ha stor makt att potentiellt utöva om det krävs. Många privatpersoner avstod från att delta i studien och de få som ställde upp krävde anonymisering. En rädsla för repressalier inför förhandlingarna med bolaget målades upp eftersom alla informanter ska eller har förhandlat om sin bostad. Förhandlingsmomentet är något många ser fram emot och oroar sig för samtidigt då villaägare ofta uppfattar sig få sin bostad lägre värderat än väntat. Att ingå förhandlingar om sin bostad med ett lägre värde för sin villa än väntat förklarar många är jobbigt, eftersom värderingen sätter förutsättningar för den nya bostaden och ingen vill utsättas för ett lägre ekonomiskt värde. Detta är ett första exempel på hur prekaritet kan uttryckas i samband med uppfattningarna om potentiell maktutövning, en bild av oro och bekymmer som ibland är stark nog att människor tar beslut efter dem. Samtidigt som en negativ bild av den uppfattade rädslan framstår visar även informanterna hur mycket de värnar om sina kontakter och vänskaper med andra grannar. Stort förtroende finns för grannar och bekanta som är i eller varit i förhandlingar med gruvbolaget. Även om avtalet är offentliga handlingar och information finns att tillgå är grannens erfarenheter mer pålitliga än den direkta kontakten med bolaget. Att stark gemenskap uppstår är något Butler (2009) diskuterar som ett naturligt steg när prekaritet tränger sig på individer. Ett annat exempel för hur människor uttrycker sin oro är när de visar hur oprioriterade de uppfattar sig vara av gruvbolaget. Att aktivt peka på grannkommunen Kiruna som uppfattas genomgå en mer prioriterad omvandlingsprocess och samtidigt tala om vikten av media som verktyg för att få sina röster hörda, såväl som försöka påverka. Uppfattningarna om att vara oprioriterad är inte enbart knutna till LKAB eftersom många uttrycker hur likvärdigt de ser på kommunen som gruvbolaget.

Genom de diskuterade exemplen har jag visat hur prekaritet och makt hänger ihop för att vidare diskutera handlingsutrymmet. Detta genom att poängtera vikten

prekaritet och makt har när de sätter en grund för hur privatpersoner tolkar sina förutsättningar och möjligheter i samhällsomvandlingen. Således sätter prekariteten och maktordningen grunden för vad villaägare exempelvis anser som trovärdig fakta och hur de införskaffar sig information. Fakta och informationen är senare vad privatpersonerna använder sig av när de tar beslut och handlar efter. Med andra ord sätter uppfattningarna om den som skapar ojämlikhet i maktrelationen och grunden till prekariteten förutsättningarna i hur villaägarna tolkar sitt handlingsutrymme. Argumenterbart är agensen också en typ av produkt av maktordningen och prekariteten, eftersom de styr hur husägarna tolkar och handlar. För att avslutningsvis konkretisera är det oron i vardagen kombinerat med rädsla för repressalierna av den med potential av att utöva makt som styr de intervjuade individerna till hur de tar beslut i slutändan.

sök på uppfattade/uppfattar i slutet för att säkerställa att det är tydligt vem som uppfattar vad.

Källor

Bryman, Alan (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Upplaga 3 Stockholm: Liber

Butler, Judith (2009). *Krigets ramar: när är livet sörjbart?* Stockholm: Tankekraft

Engdahl, Oskar & Larsson, Bengt (2011). *Sociologiska perspektiv: grundläggande begrepp och teorier*. 2., [uppdaterade] uppl. Lund: Studentlitteratur

Giddens, Anthony (1979). *Central problems in social theory: action, structure and contradiction in social analysis*. London: Macmillan

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 3. [rev.] uppl. Lund: Studentlitteratur

Månson, Per (red.) (2007). *Moderna samhällsteorier: traditioner, riktningar, teoretiker*. 7. uppl. Stockholm: Norstedts akademiska förlag

Standing, Guy (2013). *Prekariatet: den nya farliga klassen*. Göteborg: Daidalos

Teorell, Jan & Svensson, Torsten (2007). *Att fråga och att svara: samhällsvetenskaplig metod*. 1. uppl. Stockholm: Liber

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur

Webbkällor

Division of Philosophy, Art & Critical Thought, The European Graduate School EST 1994. 2019. *Judith Butler, Hanna Arendt Chair and Professor of Philosophy at the European Graduate School/EGS*. The European Graduate School. <https://egs.edu/biography/judith-butler/> (Hämtad 2020-01).

Näringslivet i Gällivare. 2017-06-15. *Fortsatt låg arbetslöshet i Gällivare*. Gällivare kommun.
<http://www.gellivare.se/Naringslivet/Nyheter/Nyheter/Fortsatt-lag-arbetsloshet-i-Gallivare/>
(Hämtad 2020-01).